

ELS ESTUDIS SOBRE HISTÒRIA MINERA A TEROL

S'han complert ara quinze anys d'ençà dels primers estudis sobre «*La mineria en Aragón (carbón y hierro) hasta 1936*», que es van recollir al llibre *Tres estudios sobre Historia Económica de Aragón*, publicat per la Facultat d'Econòmiques l'any 1982, en homenatge de comiat al professor Jaume Torras. En aquests estudis m'ocupava de la història de les mines de carbó de la conca d'Utrillas i de les de ferro d'Ojos Negros a la Sierra Menera.

Els reptes actuals mínims són, d'una banda, l'estudi de la mineria del ferro des de 1936 fins al seu acabament, i el de la del carbó, tant a la conca d'Utrillas des de 1936 com a la d'Andorra (cal revisar una tesi en Geografia de 1971 i continuar des d'aquesta darrera data), en ambdós casos fins al present.

El primer serà possible gràcies a la recent donació de l'arxiu de la companyia Sierra Menera a la DGA, dipositat a l'Archivo Histórico Provincial (AHP) de Terol, que consta de més de dues mil caixes amb documents procedents de la direcció financera, la gerència, la direcció tècnica, la direcció comercial, la secció de personal i les empreses filials.

Juntament amb aquest impressionant fons, l'AHP de Terol està microfittant més de cent caixes de l'Archivo de Industria de Terol, amb les denúncies mineres, etc., i l'Archivo Industrial de Sagunto, de la Generalitat valenciana, inclou importants documents.

Pel que fa a les mines de la conca d'Utrillas, encara no hem tingut la mateixa sort, si bé confiem en una cessió semblant. Mentrestant, hi ha altres fonts, i és important no deixar de banda, per considerar-los aliens a la història específicament minera, els problemes econòmics de la zona després dels tancaments o el canvi a explotacions a cel obert.

Quant a la comarca d'Andorra, d'ençà de 1970 la producció minera ha estat objecte, en primer lloc, d'una alta concentració, a

partir de l'Empresa Nacional Calvo Sotelo (Encaso), després Endesa, i destaca la creació de la central tèrmica «Teruel». Són d'especial importància els problemes suscitats per la contaminació, que han provocat una llarga lluita dels ecologistes, i el recent projecte d'inversió d'importants sumes per reduir l'impacte ambiental dels fums sulfurats. També cal destacar la conjuntura actual, en què s'accelera la privatització i la reorientació d'Endesa, amb efectes previsibles.

En fi, és molt més el que queda per fer que el que ja s'ha fet. Hi ha en preparació algunes tesis doctorals (una, molt atractiva, d'història oral sobre les mines de Sierra Menera) i també treballs d'altres menes.

LA RESTAURACIÓ AL BAIX ARAGÓ

Una ponència i unes quantes comunicacions (Carmen Frías, Carmelo Romero, Herminio Lafoz) plantejaren el tema de l'exercici del poder, de les xarxes clientelars i de la traducció d'unes relacions socials concretes en comportaments polítics i culturals a la comarca durant el període de la Restauració. Encara que es coneixen les línies generals de la representació política, els resultats de les eleccions o el funcionament del torn dels partits en els districtes electorals del Baix Aragó, el propòsit de la sessió fou obrir temes més enllà d'una anàlisi formal de la política, en un territori per al qual fins aleshores s'ha investigat més i millor sobre els factors de protesta i de conflicte socials que sobre els mecanismes de manteniment d'un ordre social jerarquitzat.

No sobra una reflexió sobre la construcció històrica del Baix Aragó com a referent comunitari d'una realitat política, cultural i històrica, perquè és durant les darreres dècades del segle XIX que sorgeix aquesta identitat comunitària, quan fins aleshores l'ús de l'expressió «Bajo Aragón», com l'ús de la de «Maestrat» fins a dates més recents, es fa des d'una accepció principalment geogràfica. Els primers diaris que porten el rètol de *El Bajo Aragón* sorgeixen (1867) a cavall del liberalisme democràtic del Sexenni i les organitzacions que, sota el mateix denominador, articulen interessos comarcals que comencen a sorgir en els anys vuitanta i noranta del segle XIX.

S'ha subratllat la fortalesa del localisme en la societat espanyola, però és per mitjà del contacte entre les realitats locals i una nova administració, llunyana i centralitzada si es vol, que es va afirmant unes identitats supralocals i comarcals, necessàries per competir amb les noves regles del joc que la revolució liberal aplicava en tota la nació. La relació entre la realitat local dels pobles de terra baixa i un nou estat en expansió és la causa del sorgiment d'una nova consciència comunitària i

identitària que desemboca en el concepte de «*Bajo Aragón*». És la necessària interacció entre l'estat i les comunitats locals una de les principals claus per a la comprensió de la història social i política contemporània.

Les comarques del Baix Aragó es van caracteritzar per la generalització de la petita explotació camperola i per la més estesa difusió de la petita i ínfima propietat extremadament parcel·lada a causa de la dissolució del tradicional domini d'ordres regulars i l'absència de noblesa propietària. El que predominarà és un tipus d'organització d'interessos de base territorial i interclassista en les quals uns propietaris, en defensa directa dels seus interessos, o altres propietaris i professionals, que s'autopercebien com a mitjancers indispensables entre l'administració i els interessos de la comunitat local, complien la funció d'integrar verticalment els interessos de la comunitat, des de plataformes, iniciatives i discursos en els quals la solidaritat comunitària, supralocal i supracomarcal, referida als interessos del «*Bajo Aragón*», constituïa el principal element de legitimitació.

L'alt volum d'ínfims propietaris (40 / 50%) que necessitaven vendre parcialment la seva força de treball explica els fonaments d'un paisatge social del Baix Aragó que fa recordar la vella afirmació Kautsky sobre l'existència de dues ànimes en el petit «camperolat», la de propietari i la de proletari, que emergiran amb claredat en els moments de conflicte social i civil. Al llarg de la sessió es descrigué l'evolució de la representació política en els districtes electorals d'Alcañiz-Hijar i Castellote-Valderrobres, i es va insistir en la necessitat de conèixer més bé com s'exercia la influència i el poder, així com els mecanismes d'intermediació entre els poders locals, els interessos i demandes comunitàries i la maquinària de l'administració.

Carlos Forcadell

Eloy Fernández Clemente

Lucha, revista falangista de Terol de maig de 1942.